

Reflexions sobre l'origen i el futur del «Museu Social»

quaderndelesidees.press/reflexions-sobre-lorigen-i-el-futur-del-museu-social/

February 23, 2020

El post «Del museu social al museu zombi. Reflexions sobre el futur dels museus», publicat per Jordi Sans al *Quadern de les idees, les arts i les lletres*, em va fer qüestionar la percepció que sempre havia tingut que el «museu social» havia sigut una derivació del «museu temple».

La contraposició entre el museu temple i el museu fòrum, o museu social, és un fenomen dels anys 70 del segle passat. Va ser el museòleg canadenc Duncan Ferguson Cameron qui el va formular per primer cop en una conferència que va impartir al Museu de la Universitat de Colorado el 1971. Posteriorment, el 1972, aquesta conferència va ser publicada en un número especial de *The Journal of World History*,[1] dedicat a museus, societat i coneixement. Aquest text va tenir una difusió i una repercussió extraordinària al món dels museus.

Imatge d'Imanol Buissan.

En realitat, el que va fer Duncan F. Cameron va ser formular, de manera clara i amb una expressió afortunada, un canvi de paradigma que ja s'estava impulsant durant la dècada dels anys 60 a diferents museus d'arreu del món. Aquest canvi de paradigma defensava que els museus havien de focalitzar-se més en les persones que els feien servir, que no pas en les coses que emmagatzemaven. La idea de fons era que els museus, més enllà de ser els temples on es rendeix culte a les col·leccions, havien d'actuar com a fòrums de debat d'idees.

Aquesta idea va ser realment revolucionària en aquell moment malgrat que avui, des de la nostra perspectiva històrica, ens pugui semblar ingènua, com ens semblen ingenus els anys 60 en general. Era revolucionària perquè, per primera vegada des de l'aparició dels museus moderns al segle XIX, es posava en qüestió la funció del museu com a símbol autoritari i s'obria la porta a una idea nova de la funció i del sentit dels museus, que va desembocar en el que ara coneixem com a «museus socials».

En aquest context de canvi, un museòleg va destacar per la seva reflexió crítica sobre els museus entesos com a magatzems de tresors: ens referim a Jacques Hainard, director del Musée d'Ethnographie de Neuchâtel (MEN), Suïssa, entre 1980 i 2006. Hainard es

va trobar amb un museu nascut al segle XVIII com un gabinet d'història natural, i consolidat als anys 50 com un museu etnogràfic clàssic. La seva arribada va suposar el trencament amb la museografia clàssica,[2] ja que Hainard sempre va voler privilegiar una museologia de la ruptura. Davant la museografia clàssica dedicada a la juxtaposició d'objectes, va proposar en cada exposició explicar una història. El seu argument principal era que la museografia havia de desafiar el visitant i provocar el seu pensament crític, per això va projectar el seu museu com un activador cultural. En un text de 1985 titulat «Le musée. Cette obsession...»[3] Jacques Hainard reflexiona sobre l'obsolescència de la concepció vuitcentista del museu i sobre com n'és d'absurd pensar que un museu pot considerar-se mai una obra acabada, perquè un museu, entès com un contenidor immutable de la memòria, acabarà per esdevenir una «necròpolis de la memòria».

Jacques Hainard, a través de les exposicions, va començar a reflexionar sobre el significat mateix del museu fins a arribar a preguntar-se: ¿per què emmagatzemar i acumular objectes en un edifici? Això el va portar a qüestionar el mateix concepte de museu, car, en el fons, havia constatat que el museu havia esdevingut l'eina que l'Estat feia servir per assegurar-se el monopoli de la memòria, tal com ens recorda Jordi Sans: «el museu ha exercit com a autoritat, en definitiva, en una llarga llista de sistemes que abasten des de la ciència o el turisme, fins a la religió o el colonialisme». Per tant, posar en qüestió la col·lecció dels museus implicava posar en qüestió les bases del poder. De fet Jacques Hainard, en qüestionar la legitimitat de l'objecte, qüestiona la legitimitat de la col·lecció i amb ella les bases tradicionals de la legitimitat dels museus, al mateix temps que en proposa unes de noves, orientades a fer dels museus espais de reflexió crítica que desterrin per sempre «aquestes necròpolis de l'avorriment», el que Jordi Sans, en termes actuals, anomena «museus zombis». Hainard estava convençut que els museus i la museografia gaudirien d'un bell futur, només si aconseguien esdevenir espais per a la reflexió i de suport indispensable per a una millor preparació de les noves generacions de cara al futur, a partir de la consciència crítica del seu passat. Aquest museu que va desitjar Jacques Hainard em recorda l'escenari de futur «desitjat» que proposa Jordi Sans. El problema és que han passat quasi 40 anys entre els dos desitjos. Com podem explicar aquest retard?

Jo crec que, de la mateixa manera que el «museu social» el van propiciar els moviments socials que havien impulsat la descolonització i la defensa dels drets civils durant la dècada dels 60, el revifament que observem avui en dia del «museu temple» és el resultat de la reacció neoliberal dels anys 80. Aquesta reacció, apuntalada en un domini quasi absolut pels mitjans de comunicació, també ha considerat els museus com un mitjà prou important per fer d'altaveu dels valors del capitalisme. Res més significatiu que els actuals rànquings de visitants als museus.

En el moment actual tenim dos paradigmes museològics sobre la taula. Un de dominant, el «museu temple», que deriva directament dels grans museus del segle XIX, i un d'emergent, el «museu fòrum» o «museu social». Aquest fet és molt rellevant perquè el desenvolupament del «museu social» no ha implicat l'eliminació del «museu

temple», sinó que ambdós models han conviscut fins avui perquè cadascun d'ells representa una tendència ideològica majoritària a la societat actual.

En certa manera, podem aplicar aquí les categories del pare protector i del pare progressista de Lakoff. El «museu temple» és el tipus de museu que agradaria al pare protector, perquè és un museu que no proposa dubtar sinó creure, que defensa i celebra la seva visió del món més que no pas la comparteix, i que imposa la seva autoritat derivada d'estar al servei de l'Acadèmia, un museu que no fa concessions al públic i que els usuaris l'interessen només com a receptors del seu discurs i com a clients comercials. En contraposició a aquest museu, el «museu social» és el que agradaria al pare progressista perquè defensa un rol social igualitari entre els sexes, perquè és un museu més orientat a despertar l'esperit crític que no pas a adoctrinar els seus usuaris, perquè els seus valors s'orienten vers la defensa del medi ambient, perquè és un museu més inclusiu, més participatiu.

Jo no tinc cap dubte que aquest museu social s'apropa més que el museu temple a la proposta de nova definició de museu que va impulsar l'ICOM l'any passat i que, finalment, va ser desestimada a la 34a Assemblea General Ordinària de l'ICOM que va tenir lloc a Kyoto (Japó) el passat 7 de setembre del 2019. La proposta de nova definició deia així:

Els museus són espais democratitzadors, inclusivament i polifònics per al diàleg crític sobre els passats i els futurs. Reconeixent i abordant els conflictes i desafiaments del present, custodien artefactes i espècimens per a la societat, salvaguarden memòries diverses per a les generacions futures, i garanteixen la igualtat de drets i la igualtat d'accés al patrimoni per a tots els pobles.

Els museus no tenen ànim de lucre. Són participatius i transparents, i treballen en col·laboració activa amb i per a diverses comunitats a fi de col·leccionar, preservar, investigar, interpretar, exposar i ampliar les comprensions del món, amb el propòsit de contribuir a la dignitat humana i a la justícia social, a la igualtat mundial i al benestar planetari.[4]

Aquesta proposta marca un posicionament ideològic molt clar envers els grans desafiaments als quals s'enfronta la nostra societat i el nostre planeta. Com ja va proposar Jacques Hainard, aposta per uns museus que s'ocupin del futur de la

Imatge d'Imanol Buissan.

humanitat des d'una perspectiva democràtica i sostenible. Però aquesta aposta camina en la direcció oposada al corrent polític i econòmic dominant actualment al món, i potser per això, entre d'altres coses, no va ser aprovada per l'Assemblea de l'ICOM. De moment, doncs, sembla que haurem de seguir desitjant, perquè els vents de la involució política, social i econòmica dominen amb força l'atmosfera ideològica a dia d'avui. Però també és cert que el desig difícilment desapareixerà i, potser, aquests vents, que ara bufen cap a la dreta, viraran i ompliran les veles per fer créixer els moviments socials que ja actualment lluiten per la defensa dels drets civils, de la igualtat econòmica i de la salut del planeta. Vull pensar que ja ha nascut la generació que mirarà els museus d'una manera nova.

[1]cameron, Duncan F. (1971): «The Museum: A Temple or the Forum?» *Journal of World History*, núm. 14. Aquest article deriva d'una conferència impartida al Museu de la Universitat de Colorado del 1971. Va ser publicat en un número especial de *The Journal of World History*, «Museus, Society, Knowledge» (1972), reimprès amb el permís de la UNESCO.

[2]<https://www.men.ch/fr/publications/publications-diverses/cent-ans-sur-la-colline/>

[3]Hainard, Jacques (1985): «Le musée. Cette obsession...». *Terrain. Anthropologie et sciences humaines*, núm. 4, març 1985.

[4]<https://icom.museum/en/activities/standards-guidelines/museum-definition/>

Manel Miró i Alaix

Manel Miró Alaix

Manel Miró Alaix, Barcelona, 1962. Llicenciat en Prehistòria i Història Antiga per la Universitat de Barcelona el 1985 i especialitzat en Gestió i Interpretació del Patrimoni per l'Escola de Patrimoni de Barcelona el 1990. Arqueòleg freelance de 1989 a 1992. Consultor d'interpretació de patrimoni i museografia des del 1993 fins a [...]

Llegir més

